

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-86>
УДК 378.011(076)

Тимофеев В.А.

Київський державний коледж туризму та готельного господарства

КЛАСИЧНА МОВА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ВИЩИХ ПРОФЕСІЙНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті розглядаються методи викладання латинської мови майбутнім молодшим спеціалістам та бакалаврам у галузі правознавства як основи для формування правової компетентності. Пропонується оптимізована технологія викладання латинської мови для студентів юридичної спеціальності. Користуючись власним викладацьким досвідом автор статті наголошує про необхідність відходу від застарілих методів викладання класичної мови, спрямованих на формування комунікативної компетентності, та створення підходів, за яких формуються складові правової компетентності. Розробка такого підходу, на переконання автора, вимагає використання спеціально підготовлених вправ, виконання яких розвиває у студентів як термінологічну компетенцію, так й розумово-логічні здібності до розв'язання професійних завдань та дилем. На виході, завдяки навчання цієї елективної дисципліни, ми готуємо спеціаліста, здатного не спілкуватися латиною, а придатного, користуючись лексичним та фразеологічним матеріалом класичної мови, шукати, аналізувати та підбирати ключі до розв'язування правових ситуацій.

Ключові слова: методи викладання, латинська мова, збірник вправ, правова компетентність, правові ситуації.

Timofeev Vladimir

Kiev State College for Tourism and Hospitality

CLASSICAL LANGUAGE AS A TOOL OF FORMING THE PROFESSIONAL AND LEGAL COMPETENCY AT HIGHER PROFESSIONAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Summary. The article deals with the teaching methods of the Latin language to would-be junior specialists and bachelors in law as the basis for forming their legal competency. The author suggests an improved model of teaching Latin to law students. Using his own teaching experience, the author stresses the need for alienating from the outdated methods of teaching a classical language aimed at forming a communicative competence. Instead, teachers are supposed to keep to approaches forming key components of the legal competence. To create these approaches the author alleges teachers should design and use special purpose exercises developing both terminological competency and intellectual and logical skills allowing to resolve professional situations and dilemmas. As a result, thanks to teaching this elective subject, we train a specialist to be able not to socialize in Latin but fit to use the words and phrases supplied by the classical language to search, analyze and resolve professional situations. More or less innovative techniques the author suggests are as follows. 1. Latin borrowings in Ukrainian are studied by reading Ukrainian legal texts. 2. Studying grammar is basically inductive based on texts and phrases. 3. Special emphasis is put on practicing Latin procedural formulae as keys to dealing with professional situations. 4. Using standard grammatical models students learn to create their own philosophical and legal statements. When designing an optimized technique of teaching a classical language to would-be lawyers at higher professional educational establishments, the author uses its importance as a discipline that is involved in forming the key components of the legal competency (cognitive, axiological, communicative and reflexive). The normative grammar is recommended to be studied on the base of the authentic language material and reduced to the minimum supported by the practical use of a classical language. Moreover, the suggested methods consider the requirements of teaching teenagers (15-18 year-olds) – further intellectualization of the learning process, i.e. developing crystallized intellect allowing people to set goals, analyze, plan, design, anticipate and predict.

Keywords: teaching methods, Latin, exercise book, legal competency, legal situations.

Постановка проблеми. У концепції розвитку вищої юридичної освіти в Україні від 14.10.2009 р. зазначено: «В умовах розбудови української держави, соціальних і правових реформ, переходу до ринкових відносин стали актуальними проблеми перебудови існуючої системи підготовки юристів, озброєних сучасними знаннями, культурою, високим рівнем громадянської та соціальної свідомості» [3]. Зазначене положення вказує на існування протиріччя між вимогами до підготовки професійних юристів та сучасним станом юридичної освіти. На підставі цієї тези виникає необхідність розробки нових педагогічних засобів, покликаних оптимізувати професійну підготовку майбутніх юристів взагалі та сформувані у них належний рівень правової компетентності зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В останні десятиліття педагоги-дослідники дедалі частіше наголошують на значенні латинської мови як загально-гуманітарної дисципліни, вивчення якої однаково необхідне для філологів і фізиків. Про цей факт може свідчити бодай введення ознайомчого курсу з латинської мови на всіх факультетах Львівського національного університету ім. І.Франка [10, с. 12]. На професійне значення латинської мови для екологів наголошує Р.Попович [9]. У своїй статті дослідниця зазначає, що поруч з латинською екологічною термінологією студентів слід ознайомлювати лише з тими граматичними категоріями, які беруть участь у творенні терміносистеми, що вивчається [9, с. 150].

На важливу роль латинської мови як базису для оволодіння правовими знаннями, вміння-

ми та навичками, зазначає російська дослідниця Л.А. Труженікова [12]. У своєму дослідженні вона розглядає також роль латинської мови як пропедевтичної дисципліни, тобто курсу, вивчення якого сприяє розумінню студентами загальнопрофесійних предметів.

Білоруська дослідниця Круглик Н.А. у своєму дисертаційному дослідженні розробляє методи, за яких викладання латинської мови будується як розв'язання навчально-пізнавальних завдань, що типологічно відповідають професійним завданням юриста [6].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Наше дослідження має за мету доповнити наявні концепції викладання латинської мови шляхом створення системи додаткових вправ, покликаних сформувати у студентів-майбутніх молодших спеціалістів та бакалаврів юридичного профілю професійно-правової компетентності, яка передбачає володіння правовими нормами, установку на необхідність оволодіння правовими знаннями, вміннями та навичками.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування необхідності перегляду традиційних методів викладання латинської мови майбутнім правознавцям у вищих професійних навчальних закладах із зміщенням акценту від схоластичного вивчення латинської мови до формування правової компетентності майбутнього юриста на основі вивчення латинської термінології та фразеології.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, вивчення латинської мови не лише розширює загальноосвітній та лінгвістичний кругозір майбутнього юриста, але й розвиває абстрактне і логічне мислення, даючи майже універсальні правила для розв'язання завдань професійної діяльності. Виходячи з цього, провідним методом у навчанні латинської мови майбутніх юристів має стати розвиток навичок застосування знань з латинської мови як системи формул, що є засобом для розв'язання професійних дилем. Таким чином, під час аргументації важливості латинської мови для майбутньої професії юриста ми відштовхуємось не від її теоретичного значення, а від її цінності як практично-аналітичної дисципліни. Реалізація поставленої мети можлива за умов зміни як існуючих навчальних програм, так і методології підручників.

Викладання латинської мови у системі вищої освіти має багатовікову традицію. З часів середньовіччя латинська мова слугувала не лише предметом вивчення, але й використовувалась як засіб письмового та усного спілкування. Саме останній фактор визначав методіку її викладання. Щоби забезпечити знання латини на рівні говоріння і розуміння розроблялась система спеціальних вправ, спрямованих на ґрунтовне вивчення граматики і лексики. Для пояснення граматичних правил складались штучні речення і тексти, завчались слова і уривки з творів давньоримських письменників, а також широко практикувались вправи на переклад латинською мовою. Таким чином, латина оцінювалась як засіб спілкування, звідки і методи її вивчення, які мало чим відрізнялись від методіки вивчення живих мов.

Порушення встановленої сотні років тому традиції йде повільно. Латинська мова вже давно не є мовою міжнародного спілкування, нею не ведуться лекції в університетах і не пишуться дисертації. Схоластичне зубріння граматики і механічне завчання лексики не виправдовують себе ані з практичної, ані з теоретичної точки зору. Колишній погляд на латину як мову живого спілкування затуляє її справжню цінність як «вправу для розуму» [7, с. 571].

Наше визначення сучасних цілей вивчення латинської мови ґрунтується на наступних положеннях. Ми підтримуємо загальноприйняту думку про те, що латинська мова відноситься до загальноосвітніх дисциплін і носить характер прикладної науки. «Як теоретична дисципліна латинська мова служить для розширення лінгвістичного кругозору, розвитку абстрактного граматичного мислення і наукового підходу до рідної та західноєвропейської мови, що вивчається» [1, с. 9]. Принагідно наведемо й образне висловлювання Первова П.Д.: «На уроках з давніх мов ... щохвилини здійснюється у мініатюрі той процес, який дає студенту університету можливість самостійно вивчати будь-яку науку, який дає вченому можливість відкривати нові закони ...» [7, с. 582]. Завчання слів і зубріння граматики, що тренує пам'ять і збагачує знання практичним матеріалом, на нашу думку, не входить до завдань з курсу латинської мови для юристів у вищих професійних навчальних закладах. Пам'ять сприяє накопиченню знань, але не розвиває навичок комбінування цих знань. Вивчення класичних мов має за мету зробити збагачений за рахунок пам'яті знаннями розум гнучким і здатним до мислення і комбінування. Ця здатність розвивається під час перекладу з класичних мов, оскільки такий переклад вимагає з'ясування значної кількості граматичних категорій [7, с. 571–581]. Додамо, що, крім аналізу на мовному рівні, що найголовніше, необхідно проводити глибинний аналіз на рівні логіки думки.

Як відомо, зміст середньої професійної освіти пов'язаний з інтелектуалізацією подальшого навчання юнацтва від 15 до 18 років., т.т. розвитком у студентів системного мислення, що дозволяє їм здійснювати цілевизначення, проектування та планування у процесі навчання. Тому під час вивчення граматичних тем головною метою слід ставити не запам'ятовування закінчень іменників та дієслів, а вміння їх систематизувати у зведені таблиці, за допомогою яких у подальшому студентам пропонується визначати граматичні форми слів у словосполученнях, реченнях або текстах. Такий метод сприятиме формуванню у майбутніх правознавців діяльнісно-рефлексивного компоненту правової компетентності юриста, т.т. умінню аналізувати, порівнювати та узагальнювати юридичну інформацію, тлумачити тексти правових джерел.

Існування та використання у юридичній літературі процесуальних формул робить беззаперечним значення латини і як практичної дисципліни:

Januis clausis. – Суд за зачиненими дверима.

Audiatur et altera pars. – Надамо також слово іншій стороні.

Actum est, illicit. – Суд закінчено можна розходитись.

Вивчення юридичної фразеології формує у студентів поважне ставлення до норм права:

Facta servanda sunt. – Домовленості необхідно дотримуватися.

Ignorantia non excusat. – Незнання закону не звільняє від відповідальності.

Prior tempore, potior iure. – Першому за народженням надається перевага у праві.

Вивчення латинських формул слугує для розв'язання професійно-етичних дилем у професійній діяльності юриста:

In dubio pro reo. – Сумнів тлумачиться на користь підсудного

Nemo debet bis puniri pro uno delicto. – Ніхто не може бути покараний двічі за один і той же злочин.

Leges cum omnibus una atque eadem voce loquuntur. – Закон для всіх рівний.

Тому в кінці курсу для оцінки досягнутого рівня знань ми пропонуємо студентам такий тест, що складається з 30 запитань:

1. Ви допустили помилку: а) *Verte*. б) *Nota bene*. в) *Mea culpa*.

2. Засідання суду закінчено: а) *Actum est illicit*. б) *Alea jacta est*. в) *Vae victis!*

3. Ви не зобов'язані розбиратися у питанні, яке вам ставлять. а) *Omnia mea mecum porto*. б) *Omne initium difficile est*. в) *Partium mearum non est*.

Для підкреслення значення латинської мови для формування процесуальних фраз студенти під час курсу вивчають та практикують таку систему навчальної лексики (табл. 1).

Вище описані методи є елементом загальної дидактичної системи викладання латинської мови, за якої формуються такі важливі компоненти правової компетентності юриста, як когнітивний (знання правових норм та вміння їх застосовувати) та аксіологічний (позитивне ставлення до загальнолюдських та правових цінностей).

Доцільно, на нашу думку, також приділяти серйозну увагу філологічному вивченню латинських запозичень у рідній мові [6]. Розроблена нами система вправ на засвоєння латинізмів в українській мові покликана сприяти підвищенню у майбутніх юристів рівня культури професійної мови (комунікативний компонент правової компетентності).

Методологія вивчення латинізмів в українській мові поділяється на кілька етапів. I етап – ознайомлення особливостей передачі деяких латинських звуків кириличною системою (із залученням слів грецького походження); II етап – це вивчення значень найпоширеніших латинських префіксів та суфіксів; III етап – виокремлення в українських словах латинського походження афіксів

та утворення за допомогою них та запропонованих корінних слів інших лексем-запозичень.

Актуальним для юристів залишається значення латини і як мови сентенцій. «Латинські вислови посилюють виховну роль занять, сприяють міцнішому засвоєванню граматики, розширюють загальний кругозір студентів і підвищують інтерес до предмета» [8, с. 43].

Отже, латинська мова розвиває аналітичне та логічне мислення майбутнього юриста, дає ілюстративний матеріал для проведення правознавчих досліджень, є ключем до розуміння великого шару насамперед абстрактної наукової лексики в рідній мові і має пізнавальну та виховну цінність.

Попри правильний, як на нашу думку, погляд на значення латинської мови у процесі підготовки юриста, не розробленими залишаються методи, за яких реалізовувались би вищезазначені завдання.

Одним з серйозних недоліків є відсутність збірників вправ, які б зосереджували уваги викладача і студента на матеріалі, необхідному правознавцю для здійснення правової діяльності. Практика показує: людині необхідно давати головне, від чого відштовхуватись, а решту вона помітить сама.

Сучасні навчальні програми і написані за ними підручники підходять лише для підготовки спеціалістів з класичних мов. При розробці навчальних програм і методичних посібників для студентів нефілологічних спеціальностей необхідно мати на увазі наступне. Все, що нам відомо про класичні мови, ми довідуємось лише через писемні пам'ятки, які дійшли до нашого часу від античності та Середньовіччя. На класичну мову слід дивитись як на антикварний недоторканий витвір мистецтва. Збереження значної кількості юридичної літератури латинською мовою дозволяє не вдаватись до реконструкцій у вигляді штучних фраз і адаптованих текстів. Навіть ілюстраціями для пояснення граматичних правил може і має слугувати автентичний мовний матеріал. По-перше такий підхід заощаджує час і прискорює перехід від граматики до читання юридичних текстів, а по-друге скорочує обсяг теоретичного матеріалу завдяки вилученню граматичних одиниць з низькою частотністю, які можна пояснювати *ad hoc* при читанні авторів. Оскільки розвиваюче значення латинської мови реалізується головним чином через читання текстів, то і граMATика потрібна лише у тому обсязі, в якому вона має практичне застосування. Даючи студенту зразу весь граматичний матеріал без підкріплення такою кількістю прикла-

Таблиця 1

Латинська мова в суді

Адвокат	Суддя	Прокурор
<i>Mea culpa.</i> – Вибачте. <i>In dubio pro reo.</i> – Сумнів тлумачиться на користь підсудного. <i>Ubi jus, ibi remedium.</i> – Де є право, там і засіб його захисту. <i>De facto.</i> – Фактично. <i>Lex posterior derogat priori.</i> – Наступний закон скасовує попередній.	<i>Dura lex, sed lex.</i> – Закон суровий, але це закон. <i>Nemo delictis excusatur.</i> – Ніхто не звільняється від правопорушення. <i>Condemno.</i> – Я засуджую. <i>Omnia peccata sunt paria.</i> – Усі злочини подібні між собою. <i>In custodiam.</i> – Взяти під варту.	<i>In vitium ducit culpaе fuga.</i> – Втеча від однієї провини веде до іншої. <i>Contumacia cumulat poenam.</i> – Неявка до суду збільшує покарання. <i>Argumenta ponderantur, non numerantur.</i> – Докази зважують, а не рахують. <i>Ignorantia non excusat.</i> – Незнання закону не звільняє від відповідальності.

Творче завдання. Користуючись вивченими словами, придумайте свої філософсько-юридичні висловлювання за такими граматичними схемами:

Qui tacet, consentit.	Ibi victoria, ubi concordia.	Vivere est cogitare.	Primum discere, deinde docere.
<i>(Qui legit, discit)</i>	<i>(Ibi jus, ubi justitia)</i>	<i>(Judicare est intellegere)</i>	<i>(Primum judicare, deinde condemnare)</i> .....

дів, щоб упевнити його в достатній частотності даного граматичного явища, викладач порушує один з основних принципів дидактики – свідоме вивчення. Від студента вимагається «механічне завчання матеріалу, який практично на даному етапі йому не потрібен» [1, с. 83]. Таким чином, навчальний процес ми пропонуємо будувати за принципом від тексту до граматики, тобто індуктивним методом.

Під час окреслення кола завдань вивчення латинської мови на першому місці у нас стоїть розвиваючий фактор. Саме йому і підпорядкована вибрана нами стратегія. Метою занять з латинської мови не є вивчення граматики, яка начебто пізніше знадобиться під час перекладу текстів. На початковому етапі граматичний матеріал відразу вводиться в оригінальні речення, і вивчається виключно на їх основі. Згодом під час читання зв'язних текстів вона усвідомлюється лише як засіб для пошуку смислу. Але при цьому не переклад, а шлях до нього стає самоціллю. Ретельний логічний аналіз на рівні мови і думки, який супроводжується інтерпретацією, герменевтикою і перекладом, ось те, що здатне якнайсильніше розвивати абстрактне і логічне мислення майбутнього юриста.

«Хибноакадемічне спирання на афористичні фрази як на оригінальні вирази античних письменників, призводить до невірною поглядом на латину як на мову одних сентенцій» [2, с. 38]. Однак проведене нами дослідження підтвердило, що виклад майже всіх граматичних тем латинської мови для правознавців можна побудувати на фразах юридичного змісту.

Тісний зв'язок між теоретичним матеріалом і реченнями на його закріплення з опусканням

винятків і малочастотних мовних одиниць дозволяє представити граматику латинської мови стрункішою і систематичнішою, сприяючи тим самим її міцнішому запам'ятовуванню.

Здійснення поставлених цілей вимагає також певного відходу від традиційних методів складання посібників. Необхідно проводити чіткий поділ між підручниками для самостійного вивчення мови і підручниками для аудиторної роботи. «Атомістичний» підхід до вивчення класичних мов і непорушна впевненість у його правильності настільки превалює у методичній роботі викладачів, що мало кому спадало на думку переглянути роль посібника у навчальному процесі. Тому у своїй педагогічній діяльності ми надаємо перевагу збірникам вправ, які моделюють професійні пошукові задачі юриста – аналіз і логіка. Граматика при цьому викладається у табличній формі, виконуючи функцію підказки і маючи вигляд системного коментаря. Для демонстрації гнучкості латинської граматики наприкінці курсу ми пропонуємо студентам наступну вправу (табл. 2).

Висновки і пропозиції. Під час розробки оптимізованої методики викладання класичної мови майбутнім правознавцям у вищих професійних навчальних закладах ми, перш за все, відштовхуємось від її значення як дисципліни, що формує основні компоненти правової компетентності юриста (когнітивний, аксіологічний, комунікативний та діяльнісно-рефлексивний). Виклад нормативної граматики рекомендуємо пояснювати на автентичному мовному матеріалі і зводити до того мінімуму, який реально може підкріплюватись практичним застосуванням класичної мови.

Список літератури:

1. Кацман Н.Л. Методика преподавания латинского языка. Москва : ВЛАДОС, 2003. 256 с.
2. Козаржевский А.Ч. Методические основы преподавания древних языков на филологических факультетах. *Всесоюзная конференция по вопросам классической филологии, 3-я*. Тезисы докладов. Киев, 1966. С. 36–38.
3. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні (редакція від 14.10.2009 р.). URL: <http://www.univer.km.ua/doc/koncers.htm> (дата звернення: 18.09.2019).
4. Крайзмер Н.В. Постановка преподавания латинского языка на вечернем и заочном отделении Ленинградского государственного университета. *Всесоюзная конференция по вопросам классической филологии, 3-я*. Тезисы докладов. Киев, 1966. С. 39–40.
5. Круглик Н.А. Повышение эффективности обучения латинскому языку в юридических вузах Республики Беларусь : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Санкт-Петербург, 2005. 161 с.
6. Лапина М.С., Калининченко А.С., Феоктистова О.Д. Латинизмы в современных языках. Киев : Вища шк., 1985. 192 с.
7. Первов П.Д. Очерки по методике преподавания латинского языка сравнительно с русским. Москва, 1913. 583 с.
8. Петрова О.А. Об этическом и эстетическом воспитании на занятиях по латинскому языку. *Всесоюзная конференция по вопросам классической филологии, 3-я*. Тезисы докладов. Київ, 1966. С. 43–44.
9. Попович Р. Латинська мова в системі освіти студентів-екологів. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2012. С. 150–152.
10. Ревак Н.Г., Сулим В.Т. Латинська мова (для спеціальних факультетів). Підручник. Вінниця : Нова книга, 2006. 440 с.
11. Скорина Л.П., Чуракова Л.П. Латинська мова для юристів. Київ : Атіка, 2000. 416 с.
12. Труженикова Л.А. Латинский язык как средство овладения учащейся молодежью понятийно-терминологическим аппаратом права : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Махачкала, 2002. 174 с.

References:

1. Katsman, N.L. (2003). *Metodika prepodavaniya latinskogo yazyka* [The method of teaching Latin]. Moscow : VLADOS.
2. Kozarzhovsky, A.Ch. (1966). Metodicheskie osnovy prepodavaniya drevnich yazykov na nefilologicheskikh fakultetach [Methodological basics of teaching ancient languages at non-philological faculties]. Proceedings of the *Vsesoyuznaya konferenciya po voprosam klassicheskoy filologii, 3-ya.* (USSR, Kiev, 1966).
3. Koncepciya rozvytku vyshchoi yurydychnoi osvity v Ukraini (redakciya vid 14.10.2009 r.) [The concept of the development of the higher legal education in Ukraine (edition from 14.10.2009)]. Available at: <http://www.univer.km.ua/doc/koncepc.htm> (accessed 18.09.2019).
4. Kraizmer, N.V. (1966). Postanovka prepodavaniya latinskogo yazyka na vechernem i zaochnom otdelenii Leningradskogo gosudarstvennogo universiteta [Introducing teaching Latin for the evening and part-time departments of the Leningrad State University]. Proceedings of the *Vsesoyuznaya konferenciya po voprosam klassicheskoy filologii, 3-ya.* (USSR, Kiev, 1966), Kiev.
5. Kruglik, N.A. (2005). *Povyshenie effektivnosti obucheniya latinskomu yazyku v yuridicheskikh vuzach Respubliki Belarus* [Increasing the efficiency of teaching Latin at Law Higher Educational Establishments of the Republic Belarus] (PhD Thesis), Saint-Petersburg.
6. Lapina, M.S., Kalinichenko, A.S., & Feoktistova, O.D. (1985). *Latynizmy v sovremennykh yazykakh* [Latinisms in modern languages]. Kiev : Vyshcha shkola.
7. Pervov, P.D. (1913). *Ocherki po metodike prepodavaniya latinskogo yazyka sravnitelno s russkim* [Essay on the method of teaching Latin as compared to Russian]. Moscow.
8. Petrova, O.A. (1966). Ob eticheskom i esteticheskom vospitanii na zanyatiyach po latinskomu yazyku [On ethical and esthetical education in Latin lessons]. Proceedings of the *Vsesoyuznaya konferenciya po voprosam klassicheskoy filologii, 3-ya.* (USSR, Kiev, 1966), Kiev.
9. Popovich, R. (2012). *Latynska mova v syste mi osvity studentiv-ekologiv* [Latin in the system of education of would-be ecologists]. Rivne : Nova pedahohichna dumka.
10. Skoryna, L.P., & Churakova, L.P. (2000). *Latynska mova dlya yurystiv* [Legal Latin]. Kyiv : Atika.
11. Truzhenikova, L.A. (2002). *Latynskiy yazyk kak sredstvo ovladeniya uchashcheyshya molodezhyu ponyatiyno-terminologicheskim apparatom prava* [Latin as a tool of learning law conceptual and terminological apparatus by young learners]. (PhD Thesis), Makhachkala.